

Johannes en Frederik Berghuys

De boekjes met muziek voor klokkenspel - Delft 1775-1816

door

Laura Meilink-Hoedemaker

In 1901 schonk een anoniem gebleven persoon aan het Delftse Gemeentearchief twee pakken met daarop de vermelding 'Muziek voor het carillon van de Nieuwe Kerk, 1775-1816'. Deze pakken bevatten ongeveer 25 met de hand geschreven boekjes met muziek voor carillon en kamermuziek en enkele gedrukte muziekwerken. Deze verzameling kan worden toegeschreven aan de Delftse organisten/klokkenisten Johannes Berghuys (1724-1801) en zijn zoon Frederik Berghuys (1762-1835). Deze beiaardmuziek is in zijn soort niet uniek, maar de verzameling is omvangrijk.

Notatie

De schrijvers van de Delftse boekjes gebruikten één notenbalk waarin zij de melodie schreven. Bij uitzondering is een tweede stem genoteerd. Onder de melodie staan letters, die overeenkomen met basnoten, pedaaltoetsen c, d, e etc. Een streepje boven de letter betekent dat het tweede octaaf van het pedaal bedoeld wordt. Wanneer het gebruik van dit tweede octaaf vanzelf spreekt, is er geen streepje, bij voorbeeld in een loopje, bij dubbelpedaal en bij cis en dis, die in het eerste octaaf van het klokkenspel ontbreken. Bij dubbelpedaal worden twee letters boven elkaar geschreven. Heel bijzonder is het gebruik van de hoofdletter A voor de uurklok a^o die in Delft aan het klavier is aangesloten. Dit is een extra aanwijzing dat de muziek in deze boekjes inderdaad voor het klokkenspel van Delft bestemd was.

Inventarisatie

In 1985 heb ik de collectie geïnventariseerd in het kader van mijn proefschrift 'Luidklokken en speelklokken in Delft'. De 19 boekjes bevatten in totaal 1560 composities. Iedere compositie kreeg een uit zes cijfers bestaand uniek nummer, dat is opgebouwd uit het nummer van het boekje, van de bladzijde en van de regel waarop de compositie begint. Een voorbeeld: compositie 420805 begint op regel 5 van bladzijde 8 in boekje 42.

Deze inventarisatie vond plaats in de beginperiode van de personal computer. Een eenvoudige database van titels en componisten bevindt zich in het Gemeentearchief van Delft.

Repertoire

Er zijn 115, grotendeels contemporaine componisten in het repertoire vertegenwoordigd. Hoewel niet bij alle muziekstukjes een componist is vermeld, was het toch mogelijk bij 551 composities een componist te noemen, bijvoorbeeld wanneer een afkorting was gebruikt, wanneer een verband met een voorgaande compositie aannemelijk was of wanneer de compositie een fragment van een met name genoemde opera betrof. Vijftien componisten zijn met tien of meer composities vertegenwoordigd. Dit zijn:

Bach (15), Boccherini (13), Collizi (12), Gautier (12), Geilfus (12), Gretry (25), Haydn (25), Just (18), Locatelli (11), Nicolai (47), Pleyel (15), Ricci (10), Ruppe (35), Sterkel (10) en Tours (11).

Enkele van deze componisten waren als musicus verbonden aan het Hof in Den Haag. Veel van hun werken verschenen bij Amsterdamse en Haagse uitgevers. Dit 'Berghuys-repertoire' is qua omvang en samenstelling een afspiegeling van de muziekuitgeverij in de Nederlanden in de tweede helft van de achttiende eeuw.

De boekjes geven een beeld van wat men in Berghuys' tijd graag hoorde: opera-aria's, ouvertures, dansen, volksliedjes en allerlei werken, die oorspronkelijk voor klavier al dan niet met fluit of viool zijn geschreven. Daarnaast bevat het repertoire een grote hoeveelheid anonieme menuetten, contredansen, marsen en volksliedjes.

Publiciteit rond de collectie

Tijdens het 'Tweede Congres voor Beiaardkunst, 's-Hertogenbosch 1925, werd de inhoud van één van de twee pakken (16 boekjes) tentoongesteld. Zij zijn in de catalogus van die tentoonstelling vermeld onder de nummers 40 t/m 55, welke nummers nadien in Delft op de boekjes zijn aangebracht. Het tweede pak bevat drie boekjes met carillonmuziek, genummerd 1 t/m 3.

De Rotterdamse beiaardier Ferdinand Timmermans stelde in 1943 dat aan de hand van deze handschriften een indruk was verkregen hoe destijds muziek voor o.a. clavecimbel en zang bewerkt werd voor klokkenspel, en welke muziek men daarvoor uitkoos.

In 1970 en 1975 heeft de beiaardier Leen 't Hart gedeelten uit de boekjes nr 40 en 41 uitgegeven in het fonds van de Nederlandse Beiaardschool te Amersfoort.

In 1985 wijdde Laura Meilink-Hoedemaker in haar proefschrift een hoofdstuk aan de muziekverzameling van vader en zoon Berghuys.

De beiaardier Peter Bremer heeft voor zijn doctoraalscriptie musicologie op basis van deze eerste inventarisatie het repertoire verder geïdentificeerd.

De organist/musicoloog Gert Oost heeft een orgelsonate van C. Geilfus, waarvan de gedrukte editie niet meer beschikbaar is, gereconstrueerd op basis van het 'Berghuys-repertoire'.

Joke Brandsma stelde enkele suites samen uit het 'Berghuys-repertoire' voor Radio 4.

Twee boekjes zijn onder redactie van musicoloog/beiaardier Jacques Maassen in facsimile uitgegeven in de Nederlandse Beiaardschool.

Mei 2006.

April 2008.